

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата географічних наук ПЕРЕГУДИ Юлії Андріївни
на дисертацію ОСТАПЕНКА Сергія Олександровича
на тему: «Регулювання експорту-імпорту аграрної продукції
в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації. Зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання безумовно відіграє важливу роль у формуванні конкурентоспроможної економіки та досягненні збалансованих темпів розвитку усіх секторів економіки. Позитивні ефекти, що виникають під час здійснення міжнародного обміну правами власності на капітал, товари вжитку, засоби обміну та накопичення і знання з інтелектуальною власністю дозволяють нівелювати негативні чинники функціонування економіки у коротко- та довгостроковій перспективі та забезпечити задоволення потреб вітчизняних суб'єктів економічної діяльності необхідними благами. Нові умови загострення глобальних викликів водночас з початком найбільшого воєнного конфлікту на території центральної Європи відразу після початку відновлення від наслідків глобальної пандемії COVID-19 призводять до докорінних змін та переоцінки національних пріоритетів більшістю країн світу. Питання глобальної продовольчої безпеки та забезпечення продуктами харчування окремих країн залишається науковою та практичною проблемою і впливає на загальний добробут людства. За кризових умов ринкові механізми часто спотворюються, здебільшого через складність прогнозування та наявність пікового попиту на товари обмежені у кількості. За таких умов неконтрольоване балансування між попитом та пропозицією можуть наносити шкоду та дестабілізувати країну. Саме державне регулювання вільних ринкових процесів має на меті стабілізацію балансу попиту та пропозиції та забезпечення задовільного рівня продовольчого та товарного забезпечення при використанні наявних прямих та непрямих інструментів впливу.

До прикладу, після 24 лютого 2022 року, НБУ прийняв постанову № 18, якою було введено ряд істотних обмежень, зокрема: зафіксовано офіційний курс, обмежене вільне переміщення капіталу, введено та затверджено перелік товарів та послуг критичного імпорту. Кризове регулювання експортно-імпортних відносин стримало можливий економічний шок, проте такі методи управління ефективні лише на короткому відрізку часу, адже впливають на механізми вільного ринку.

Важливою умовою вирішення проблеми оптимального регулювання та ефективної підтримки сільськогосподарських виробників постає формування актуальної та гнучкої

стратегії розвитку конкурентоспроможності української аграрної продукції, що відповідатиме новим викликам та умовам, одночасно спираючись на найкращий світовий досвід. Саме тому дослідження, присвячене розробленню та обґрунтуванню теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо регулювання експортно-імпоротної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання у аграрній сфері за нових умов розвитку міжнародної торгівлі.

Зв'язок роботи з державними (галузевими) науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за ініціативною темою «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643, 2022–2023 рр.).

Наукова новизна досліджень і отриманих результатів. Дисертацію присвячено дослідженню наслідків кризових явищ на експортно-імпорتنні операції вітчизняних виробників агропродовольства та розробленні теоретико-методичних рекомендацій з поліпшення умов експортно-імпоротної діяльності.

Вперше запропоновано розрахункові прогностичні сценарії темпів розвитку експорту продукції агробізнесу у воєнний та післявоєнний період відбудови економіки держави, що базується на нових тенденціях функціонування економіки України та поточної кон'юнктури міжнародного ринку агропродовольства.

Дістали подальшого розвитку теоретичні положення сутності державного регулювання в нових складних умовах функціонування сільськогосподарського виробництва, що, на відміну від попередніх існуючих підходів, передбачає узгодження інтересів суб'єктів ринку та держави, що проявляється у контролі за станом сукупного попиту та пропозиції в нових умовах торгівлі. Дослідження проблем та особливостей взаємодії з країнами-членами ЄС з питань функціонування Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі в умовах необхідного сприяння вітчизняним експортерам.

На основі удосконаленої методики запропоновано підхід до формування, базові стратегічні цілі і принципи діяльності елементів збутової інфраструктури, за умов воєнного стану, що передбачає розвиток на кордоні України мережі «сухих портів» – інтермодальних терміналів, що суттєво скоротить трансакційні витрати при експорті-імпорті агропродовольства в умовах скорочення пропускної здатності морських портів та дозволить розгрузити завантажені сухопутні та залізничні шляхи, що історично не були головним методом експорту агропродовольства до впровадження воєнного стану на території України. Запропоновано інструментар доступний органам влади з просування товарів вітчизняного аграрного сектору на Азійські ринки в нових умовах міжнародної торгівлі, що базується на аналізі переваг української агропродовольчої продукції та передбачає удосконалення

технологічних, нормативно-правових і якісних вимог до її виробництва та транспортування. Сформульовано поетапну структуру процесу визначення типу державно-приватного партнерства у реалізації проєктів збутової інфраструктури та положення з її функціонування за умов післявоєнної відбудови економіки країни з урахуванням актуальних ризиків спричинених бойовими діями на території України.

Наукову новизну та інноваційність проведених досліджень підтверджено довідками про впровадження результатів дослідження та пропозицій.

Практичне значення одержаних результатів для науки і практики полягає у розробленні методико-прикладних підходів до забезпечення ефективної реалізації проєктів відбудови збутової інфраструктури та поліпшення підходів з просування вітчизняного агропродовольства на нові ринки у воєнний та післявоєнний період відновлення економіки. Підтвердженням практичної цінності отриманих результатів дослідження є: науково-практичні рекомендації, які запропоновані у роботі щодо розвитку конкурентоспроможності вітчизняної агропродукції, будуть використані при розробленні Комплексної програми післявоєнного відновлення сільських територій Київською обласною радою; розроблені в дисертації практичні рекомендації щодо заходів державної підтримки сільсько-господарських товаровиробників будуть використовуватися для підготовки учбових матеріалів для навчання дорадників членів Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб; проведені у дисертації статистичні дослідження використовувалися Мінекономіки для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Метою дисертаційного дослідження був розвиток теоретичних положень, розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення методів державного регулювання експортно-імпортової діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації торгівлі агропродовольством та сучасних викликів. Поставлену мету автор досягнув шляхом досягнення чітко визначених завдань із використанням сучасних та класичних методів дослідження: аналізу та синтезу, моделювання та формалізації, експертних оцінок, абстрактно-логічного методу. Дисертація базується на офіційно опублікованій статистичній інформації Державної служби статистики України, Міністерства економіки, торгівлі і сільського господарства України, вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актах, монографічних джерелах та інших наукових розробках провідних вітчизняних та зарубіжних вчених і фахівців-практиків з питань експорту аграрної продукції, власних розрахунків. Отже, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених в дисертації Сергія Остапенка, є високим.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 18 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Scopus

та/або Web of Science Core Collection, 13 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті у колективних монографіях, 2 тези наукових доповідей.

Аналіз структури і змісту дисертації. Структура дисертації є загальноприйнятною. Матеріали дисертації викладено на 279 сторінках, проілюстровано 41 таблицею та 27 рисунками. Робота складається з анотації, вступу, огляду літератури, методів дослідження, результатів досліджень, їх узагальнення та аналізу, висновків та списку використаних джерел (останній містить 189 найменувань) та додатків.

У розділі **«Вступ»** у стислій формі викладено актуальність теми, зв'язок з науковими програмами, мету і завдання дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, публікації.

У розділі 1 **«Теоретичні засади міжнародної торгівлі та регулювання експортно-імпоротної діяльності сільськогосподарських підприємств»**, який складається з трьох підрозділів, проведено аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, що розглядали питання міжнародної торгівлі, її регулювання та стимулювання. Визначено основані положення, цілі та методи державного регулювання експортно-імпоротної діяльності вітчизняних аграрних підприємств, прикладів використання різноманітних методів впливу на ринкові механізми.

У розділі 2 **«Аналіз динаміки та стану експортно-імпоротної та виробничої діяльності аграрних підприємств України»** наведено аналіз динаміки та сучасного стану виробничої та зовнішньоекономічної діяльності вітчизняного сектору агропродовольства, визначено торгівельні потоки за сегментами ринку та обсягами товарообороту, здійснено економічну оцінку конкурентоздатності та порівняльних переваг вітчизняної продукції аграрного сектору.

Розділі 3 **«Розвиток потенціалу експортно-імпоротної діяльності агропродовольчого сектору в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі»** формують три підрозділи, в яких надаються результати проведеного статистичного аналізу виробництва та експорту-імпорту аграрної продукції за нових умов функціонування міжнародного аграрного ринку, запропоновано сценарний розрахунок обсягів експорту вітчизняної агропродукції з урахуванням викликів та стимулів, запропоновано підходи до формування збутової інфраструктури у державно-приватному партнерстві у воєнний та післявоєнний період відновлення країни і визначено методи ефективного просування вітчизняної продукції аграрного сектору на ринок КНР. Результати досліджень проілюстровано таблицями, рисунками, що суттєво полегшує науковий аналіз дисертації і сприяє кращому ознайомленню з наведеним у них фактичним матеріалом.

Висновки викладено в логічній послідовності відповідно до мети та поставлених завдань, повністю відповідають змісту власних досліджень і засвідчують досягнення

здобувачем поставленої мети. Оцінюючи позитивно актуальність, новизну, наукову та практичну цінність дисертації в цілому висновки і пропозиції, слід зауважити, що вони науково обґрунтовані і мають застосовуватися у навчальному процесі при вивченні економіки аграрного сектору.

Представлена робота акуратно оформлена, виконана на належному методичному рівні згідно існуючих вимог. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій вирішено важливе науково-практичне завдання – розроблення методів регулювання експортно-імпоротної діяльності з урахуванням цілей та викликів до вітчизняних агровиробників.

Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Дискусійні зауваження та запитання. Водночас з позитивною оцінкою роботи вважаємо доцільним виділити окремі дискусійні питання та побажання:

1. На С. 57 дисертації здобувач перелічує типи протекціонізму, виділяючи їх за формулюю як: «селективний протекціонізм, галузевий, колективний, прихований протекціонізм», проте не розкриває сутності перелічених типів. На нашу думку, важливим у розуміння регулювання експортно-імпорتنних операцій є розуміння усіх типів і форм державної взаємодії із ринком, отже опис специфіки форм протекціонізму дозволив би поліпшити розуміння тематики.

2. Розроблений на С. 195 сценарний підхід до прогнозування експорту агропродовольства включає більшість важливих викликів актуальних на момент дослідження, проте, на розрахунковий та песимістичний прогноз експорту великою мірою впливають історичні показники сектору, які варто скорегувати на оновлені умови функціонування аграрного сектору.

3. На С. 182 автором проведено регресійний аналіз впливу на обсяг експорту аграрної продукції факторів фізичного обсягу, цінового індексу та індексу торговельних переваг. Даний розрахунок базується на до військових трендах, що може спричинити падіння рівня залежності, спричинене непередбачуваним зовнішніми чинниками, тож розрахунок доцільно було б оновити з урахуванням впливу воєнних чинників.

4. Модель реалізації експортного потенціалу сільськогосподарського сектору економіки України на С. 269, додаток Д. 10, варто доповнити функціями інвесторів та фінансових посередників, адже вони виконують важливу роль, постачаючи ліквідність у ніші сектору з низьким залученням капіталу або у молоді компанії.

Зазначені вище зауваження не применшують наукову та практичну значущість дисертації, її наукової цінності, актуальності та практичного значення, а також високого рівня виконання.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи підтверджує самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність та науковий рівень, теоретичне і практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, зазначені в роботі, достатньо повно викладено в опублікованих здобувачем наукових працях. У дисертаційному дослідженні Сергія Остапенка відсутні порушення академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Регулювання експорту-імпорту аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Остапенко Сергій Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

**Доцент кафедри глобальної економіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат географічних наук**

Юлія ПЕРЕГУДА

